

JAČANJE KONTROLNE I NADZORNE ULOGE SKUPŠTINE CRNE GORE, POBOLJŠANJE NJENE OTVORENOSTI I TRANSPARENTNOSTI PRIMJENOM INFORMACIONO- KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA

Vuko Perišić

Skupština Crne Gore, Crna Gora

Abstract:

U današnje vrijeme postoji povećana tendencija korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT) kao osnovnih alata u podršci rada zakonodavnih organa širom svijeta. ICT je postala dovoljno fleksibilna da pomogne parlamentima u svojim najvažnijim odgovornostima: izradi zakona i komunikaciji sa građanima. Parlamenti imaju više mogućnosti nego ranije da se približe građanima i da ih direktno informišu o svom radu. Skupština Crne Gore je zainteresovana za razvijanje efikasnog, transparentnog i isplativog informacionog sistema za sve korisnike (poslanike, službenike, građane, itd.) koji će koristeći najnovije standarde u ovoj oblasti biti model za druge parlamente u regionu. Naime, Skupština Crne Gore je zainteresovana za uspostavljenje elektronskog sistema za upravljanje „životnim ciklusom“ bilo kojeg dokumenta koji je sačinjen u Skupštini ili je dobijen po bilo kojem osnovu spolja, tj. put dokumenta otkad se prvi put pojavi u sistemu, pa dok se njegovo procesuiranje završi i arhivira. U cilju ostvarivanja navedenog, neophodno je kvalitetno ICT strateško planiranje, kao i investiranje u e-parlament sistem. U ovom radu dat je osvrt na strateški plan ICT-a u Skupštini Crne Gore i opisane osnove budućeg e-parlament rješenja.

Key words:

e-parlament,
strateški plan,
zakonodavni proces,
transparentnost,
otvorenost.

UVOD

Skupština Crne Gore ima zakonodavnu, nadzornu i kontrolnu funkciju. Njene glavne nadležnosti se odnose na usvajanje Ustava, Zakona i drugih akata, kao i nadgledanje aktivnosti i politike Vlade. To je jednodomni parlament sa 81 poslanikom.

Skupština radi u dva redovna zasijedanja. Prvo redovno zasijedanje Skupštine - prolječno zasijedanje, počinje prvog radnog dana u martu i traje do kraja jula. Drugo redovno zasijedanje - jesenje zasijedanje, počinje prvog radnog dana u oktobru i traje do kraja decembra. Tokom zasijedanja Skupština radi u sjednicama, a izvan ovih perioda, u slučaju potrebe mogu se održati vanredna zasijedanja. Aktuelni, 25. saziv Skupštine Crne Gore, ima 15 stalnih radnih tijela (14 odbora i jednu komisiju).

U tabeli 1, dat je pregled broja održanih sjednica Skupštine i njenih radnih tijela, kao i broj donešenih zakona u proteklih pet godina, iz kojeg se da zaključiti da je parlamentarna aktivnost intenzivirana u posljednjih nekoliko godina. Zbog aktivne uloge Skupštine u pristupnim pregovorima sa EU, koji su započeti na proljeće 2012, broj zakona koji će se razmatrati će rasti i u narednim godinama, zajedno sa jačanjem parlamentarnih nadzornih aktivnosti[1][2][3][4][5].

Zaposleni, organizovani kao stručna služba Skupštine, obezbjeđuju administrativnu, tehničku i ekspertsku podršku radu poslanika, a uporedo sa povećanjem obima tog rada, planiran je i rast broja zaposlenih, sa sadašnjih 134 na 250 u narednih nekoliko godina.

PARLAMENTARNA OTVORENOST

U modernim demokratskim parlamentima danas je ključno pitanje kako učiniti informaciju o dešavanjima u parlamentu dostupnom na što brži način i u formatu koji omogućava ponovno korišćenje te informacije od strane spoljnih korisnika, bilo da se radi o građanima, predstavnicima medija ili specifičnim organizacijama koje objavljene podatke dalje obrađuju.

Parlamenti su počele da budu svjesni prednosti koje im se nude na Internetu. Činjenica da su parlamenti brzo počeli da postavljaju sajtove na World Wide Web je jedan od

tabela 1 BROJ ODRŽANIH SJEDNICA I DONEŠENIH ZAKONA

Broj održanih sjednica i donešenih zakona	Godina				
	2009	2010	2011	2012	2013
Sjednice Skupštine	15	21	25	21	33
Sjednice radnih tijela	145	221	313	178	369
Donešeno zakona	81	152	154	79	113

glavnih znakova ove svijesti. Danas, Web sajtovi su važno sredstvo na raspolaganju parlamentima za širenje zakonodavnih informacija i za uspostavljanje bližeg i boljeg odnosa između poslanika i birača [6].

Skupština Crne Gore je na 22. godišnjem zasjedanju Parlamentarne skupštine OEBS-a u Istanbulu, prihvatila rezoluciju i deklaraciju da podržava transparentnost i otvorenost kao ključ za jačanje povjerenja između parlamenata i birača [7].

STRATEŠKO PLANIRANJE ICT-A

Parlamenti se obično nalaze u glavnim gradovima država, gdje je internet obično dobar, tako da većina njih, pa čak i oni u nerazvijenim državama počinju da koriste ICT da poboljšaju njihove komunikacione i informacione kapacitete [8]. Internet je povećao mogućnosti interakcije između javnosti, parlamenta i vlade, putem e-pošte, diskusionih grupa i elektronskih forumima, i može se smatrati instrumentom aktiviranja građanski zasnovane demokratije i osporavanja monopola postojećih političkih hijerarhija [9].

Fig. 1. Faze strateškog planiranja u skupštini Crne Gore

U poslednjih nekoliko godina, mnogi parlamenti nastoje da uvedu nove ICT za poboljšanje parlamentarnih procesa, sa različitim rezultatima. Dok su neki postigli visok nivo uspjeha, drugi se znatno razlikuju u svojoj sposobnosti da podrže funkcije kroz upotrebu ICT-a. Tako se u svjetskom e-parlament izvještaju za 2010 godinu, rezultati ankete o korišćenju ICT-a u zakonodavnom procesu kreću između 14 do 83 od mogućih 100. Svi svjetski e-parlament izvještaji 2008, 2010 i 2012 podvlače činjenicu da je jačanje parlamenata kao transparentne, odgovorne i reprezentativne institucije kroz uvođenje i primjenu ICT-a veliki poduhvat. Uspjeh ovog poduhvata u velikoj mjeri zavisi od zajedničkog angažovanja i podrške parlamentarnog rukovodstva, poslanika, drugih relevantnih funkcionera i parlamentarnog osoblja [10][11][12].

Strateški plan za ICT Skupštine Crne Gore je razvijen prema e-Parlament konceptu, koji se zasniva na međunarodnim dobrim praksama od strane drugih parlamenata širom svijeta na korišćenju i primeni ICT-a. Plan je razvijen kroz strukturiranu metodologiju strateškog planiranja, prikazanu na fig. 1 [13].

U cilju prikupljanja strukturisanih informacija kako bi se obezbijedio jasan opis postojeće ICT infrastrukture,

usluga i procesa dostupnih u svakoj funkcionalnoj oblasti, koristile su se metode i tehnike: interna istraživanja, intervju/sastanci sa rukovodstvom i šefovima službi, upitnici i neposredni obilasci. Kombinujući iznesene stavove i iskazane potrebe od strane rukovodstva, poslanika i skupštinske službe, može se formulirati vizija ICT-a u Skupštini Crne Gore: „ICT je adekvatan da omogući povezanu, otvorenu, pristupačnu, efikasnu i „zeleniju“ Skupštinu Crne Gore“ [13].

Za svaki element vizije ICT-a razvijeni su specifični strateški ciljevi i zadaci:

- ♦ **Adekvatnost:** gdje ICT usluge i infrastruktura su uvek isplativo i korisnički orijentisani (tehničke nadležnosti IT organizacije će biti ojačani, grupisani i mobilisani u skladu sa najboljom praksom i standardima);
- ♦ **Povezanost:** svim članovima parlamenta, parlamentarnom osoblju i ostalim učesnicima u procesu omogućiti pristup iz bilo kog mjesta u bilo koje vrijeme (parlamentarne aplikacije i informacije će biti bezbjedno dostupne ovlašćenim korisnicima bilo kad i bilo gdje);
- ♦ **Otvorenost:** svi dokumenti primljeni ili proizvedeni od strane Skupštine će biti dostupni u elektronskom obliku pogodnom za dalju obradu; parlament će usvojiti standardni format za zakonodavna dokumenta; građani će moći vidjeti sva dokumenta vezana za zakonodavni proces; transkripti sa sjednica će biti dostupni u otvorenom formatu; u komunikaciji sa građanima koristiće se i društvene mreže;
- ♦ **Pristupačnost:** sve informacije je moguće lako pronaći i (re)upotrebljavati (ključni dokumenti potrebni članovima i osoblju parlamenta će biti organizovani u strukture sa opisom metapodataka koji će olakšati njihovo pronalaženje; katalog biblioteke će biti dostupan online, a javni sajt će sadržati sve potrebne informacije u skladu sa smjernicama za parlamentarne sajtove)
- ♦ **Efikasnost:** gdje se prate mjere i iskazuju svi parlamentarni procesi (svi relevantni parlamentarni poslovi će biti dokumentovani, a metrika oko troškova, performansi i dosljednosti će biti prikupljena i analizirana).

E-PARLAMENT

E-parlament možemo smatrati kao kontinualno promjenljiv koncept koji je preko savremenih tehnologija ugrađen u složenom okruženju parlamenta. U cilju da osnaži zakonodavstvo u parlamentu, ovaj projekat čini ne samo da poboljša ICT infrastrukturu, već i administrativne procese u parlamentu. Cilj nije samo da se primjenjuju nove tehnologije, već da se one integrišu u postojećim pravilima i procedurama.

Dakle, e-parlament treba da obuhvati i olakša čitav zakonodavni postupak, počev od prijema predloga zakona do završne faze – usvajanja i slanja na objavu Službenom listu Crne Gore, odnosno arhiviranja. Ovaj postupak

obuhvata i rad na plenarnim zasjedanjima, kompletan rad i sjednice radnih tijela i komisija, poslanička pitanja, amandmane, itd. Korišćenje sistema treba omogućiti svim učesnicima u procesu: poslanicima, zaposlenim u službi Skupštine, građanima...

MODULI E-PARLAMENTA

Na fig. 2 su prikazani moduli e-parlament sistema, čije jezgro se sastoji od niza podsistema, kao što su podsistemi:

- ♦ podrške radu i sjednicama Skupštine
- ♦ podrške radu i sjednicama radnih tijela Skupštine
- ♦ podrške za amandmane
- ♦ podrške za poslanička pitanja.

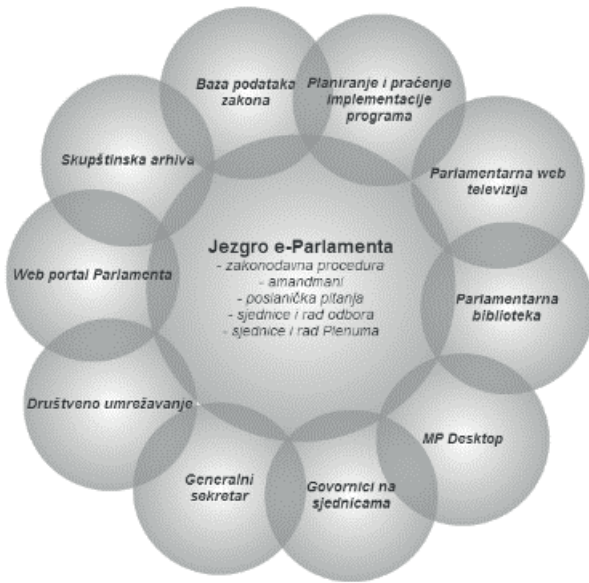

Fig. 2. Moduli e-parlament sistema

Procesi u e-parlamentu

Osnovni procesi e-parlamenta:

- ♦ **Proces izrade zakona, interno odobravanje i dostavljanje akata** (iniciranje i nacrt-zakona, šablon za izradu zakona, informacije o verziji dokumenta, saradnja i rad na zajedničkim dokumentima, proces podnošenja amandmana, proces podnošenja poslaničkih pitanja)
- ♦ **Parlamentarne sjednice** (Agenda – podsjetnik – dnevni red, odluke, zaključci, listinzi glasanja, minutaža, transkripti, izveštaji, i sl.)
- ♦ **Sjednice radnih tijela** (Agenda – podsjetnik – dnevni red, odluke, zaključci, listinzi glasanja, minutaža, transkripti, izveštaji, i sl.),
- ♦ Objavljivanje dnevnog reda, zaključaka i izveštaja sjednica na web portala kako bi bili na raspolaganju građanima
- ♦ Distribucija zakona i odluka do intranet portal i službenog lista.
- ♦ Strateško planiranje programa
- ♦ Odnos prema spoljnim subjektima
- ♦ Monitoring i izvještavanje

U zakonodavnom procesu je neophodno omogućiti i:

- ♦ višezjezičnu podršku,
- ♦ unošenje dokumenta u sistem skeniranjem i njegovo prepoznavanje na osnovu ranije definisanih formi,
- ♦ višekorisnički rad na istim dokumentom,
- ♦ pristup sadržajima od strane autorizovanih korisnika,
- ♦ informacije o aktuelnoj verziji dokumenta kao, uvid u sve načinjene promjene i obavještavanje uključenih u procesu o izmjenama (mailom, SMS-om, ...),
- ♦ automatsko generisanje dokumenata na osnovu unaprijed definisanih obrazaca,
- ♦ digitalni potpis,
- ♦ zaštitu podataka kriptovanjem,
- ♦ sigurni pristup sa daljine,
- ♦ pretraga dokumenata na osnovu njihovog sadržaja, grupe dokumenata kojoj pripadaju, korisnicima koji su radili na njima i sl,
- ♦ korišćenje nekih od standarda za procesiranje dokumenata na različitim sistemima (npr. XML),
- ♦ korišćenje sistema na mobilnim uređajima,
- ♦ praćenje i izvještavanje o efikasnosti, i
- ♦ dozvolu građanima da aktivno učestvuju u procesu, odnosno da komentarišu i predlažu.

Povezanost e-parlamenta sa drugim sistemima

Imajući u vidu da je u najvećem broju slučajeva inicijator predloga zakona u Skupštini Crne Gore Vlada Crne Gore (oko 90 %), dok svi donijeti zakoni, da bi proizveli pravno dejstvo, moraju biti objavljeni u Službenom listu Crne Gore, na fig. 3, je prikazana nužna povezanost tri sistema: elektronskog parlamenta, elektronske vlade i elektronskog službenog lista. Naravno, ovo ne isključuje mogućnost i potrebu e-parlamenta da bude povezan i sa drugim sistemima (na pr. e-peticija).

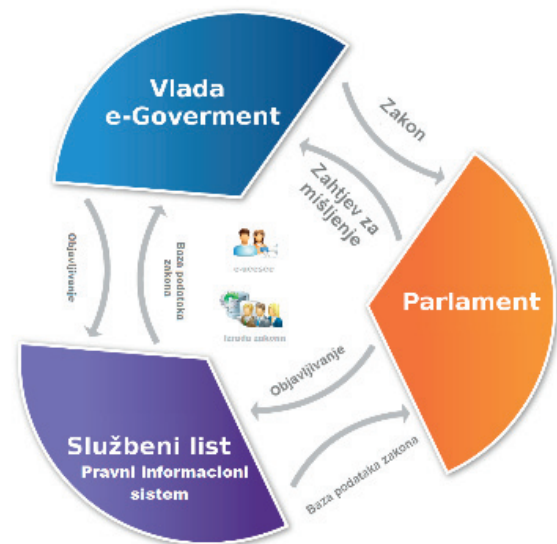

Fig. 3. Povezanost e-parlament sistema

Prednosti korišćenja e-parlamenta

Prema *World e-Parliament Report 2012* [12] i njihovim najnovijim istraživanjima, ostvaren je ne toliko veliki ali ipak značajan napredak u funkcionisanju parlamenta koji koriste e-Parlamenta u protekle dvije godine. Podaci ukazuju da je:

- ♦ više političkih lidera angažovano u postavljanju ciljeva i zadataka u ICT-u institucija;
- ♦ mobilni uređaji i aplikacije su usvojeni brže nego što se očekivalo;
- ♦ implementacija XML-a za upravljanje zapisima je porasla,
- ♦ više parlamenta sada imaju sisteme za upravljanje plenarnim i dokumentima odbora;
- ♦ značajno poraslo dijeljenje informacije i saradnja na unapređenju tehnologije.

Jedan od primjera je i značajan napredak ka uspostavljanju međunarodnih parlamentarnih i zakonodavnih XML standarda.

Fokusirajući se na komunikacije, socijalne medije i pristup informacijama, implementacija e-Parlamenta podstiče građane da razgovaraju, razmijene ideje i predloge sa njihovim izabranim predstavnicima u Parlamentu.

PRIMJENA ICT-A U DIREKTNOJ DEMOKRATIJI

I ako predstavlja najčistiji oblik demokratije, gdje je svaka punoljetna osoba u mogućnosti da se direktno uključi u donošenje odluka, direktna demokratija nikada nije bila primijenjena kao praktičan oblik državne vlasti. Uticaj geografskih i fizičkih ograničenja na razmjenu informacija limitirao je primjenu direktne demokratije na lokalnom nivou u opštinama, mjesnim zajednicama i selima. Na prvom pogledu, ICT izgleda da nudi velike mogućnosti u olakšavanju direktne demokratije. U teoriji je primjenom ICT-a moguće doći do potpune direktne demokratije, odnosno do stanja gdje svi zastupaju svoje stavove i poslije debata odlučuju o njima, ali se ipak jasno vidi da su takva očekivanja nerealna [8].

Vlada Crne Gore u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori, je razvila portal „Glas građana“ koristeći najbolja međunarodna iskustva. Njegovim pokretanjem Crna Gora postaje prva zemlja u ovom dijelu Evrope koja je svojim građanima omogućila ovaj vid direktnog učešća u kreiranju javnih politika [14].

U članu 93 stav 2 Ustava Crne Gore, pravo predlaganja zakona pored Vlade i poslanika ima i šest hiljada birača, preko poslanika kojeg ovlaste. Ovu ustavnu mogućnost građani su do sada bili u mogućnosti koristiti isključivo na klasični – pisani način, što je znatno otežavalo njenu primjenu.

Uvođenjem e-parlamenta, osim brže i kvalitetnije informisanosti, stižu se uslovi i za veće i kvalitetnije učešće građana u rad parlamenta. Stvara se mogućnost da građani, postanu e-predlagači, odnosno da preko namjenskog portala mogu podnositi peticije i predlagati zakone, amandmane i druge pravne akte.

E-predlagač, bi se na portalu identifikovao preko kvalifikovanog digitalnog sertifikata za napredni elektronski potpis. Shodno Zakonu o elektronskom potpisu i Zakonu o elektronskom dokumentu, elektronski potpisani dokumenti su u potpunosti validni kao i tradicionalno svojeručno potpisani papirni dokumenti. Međutim, imajući u vidu cijenu digitalnog elektronskog potpisa, kao i još uvijek njegovu malu zastupljenost kod građana Crne Gore, pored ovakve identifikacije, kao prihvatljivo rješenje nameće se i identifikacija koja se trenutno koristi na portalu „Glas građana“. Riječ je o identifikaciji pomoću unosa seta ličnih podataka: imena i prezimena, jedinstvenog matičnog broja i broja biometrijske lične karte. Ovi podaci se automatski provjeravaju u centralnom registru stanovništva i registru identifikacionih dokumenata, a njihovo poklapanje sistem prihvata kao validan prijedlog odnosno potpis [14].

Građanin je na samom portalu upoznat o načinu upravljanja sa njegovim ličnim podacima koje ostavlja i mora dati saglasnost na isto. Zaštita privatnosti, sprovodi se u skladu sa savremenim informatičkim standardima (na pr. kriptovan saobraćaj između klijenta i servera) i Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti.

PARLAMENTARNA TELEVIZIJA

U Evropi mnogi parlamenti imaju interne televizije ili interne televizije i parlamentarne televizijske kanale, kao jedan od načina informisanja javnosti. Interna televizija podrazumijeva da se plenarne sjednice, kao i sjednice skupštinskih radnih tijela, snimaju profesionalnom opremom, a dobijeni materijal se stavlja na raspolaganje svim učesnicima zakonodavnog procesa (poslancima, poslaničkim klubovima, političkim partijama, javnosti...). Parlamentarni televizijski kanali su posebni televizijski programi čiji je sadržaj isključivo vezan za parlamentarne aktivnosti. Emituju se na posebnim frekvencijama, bilo da sa njima rukovode parlamenti, ili pak da ih uređuju javni radio-televizijski servisi.

Prvi korak, ka stvaranju uslova za uvođenje parlamentarne televizije u Skupštini Crne Gore, podrazumijevalo je kompletno opremanje audio-video tehnikom plenarne skupštinske sale. Ovaj projekat je uspješno završen i sistem je stavljen u funkciju tokom 2010 godine, kada je po prvi put Skupština emitovala TV signal sjednice parlamenta sopstvenim kapacitetima.

Projekat opremanja plenarne sale, između ostalog, podrazumijevao je implementaciju tri podsistema: konferencijskog, audio i video sistema. Skupštinski TV signal, je preko Radio difuznog centra Crne Gore, dostupan svim zainteresovanim TV kućama, a na web stranici Skupštine je dostupan i internet streaming. Pored sopstvene video arhive zasijedanja, kojoj je moguće pristupiti isključivo preko lokalne računarske mreže Skupštine, počev od 25 saziva Skupštine Crne Gore arhiva široj javnosti je dostupna i preko youtube kanala.

Uspostavljanjem sličnih sistema u preostalim salama i salonima, osim samih plenarnih zasijedanja veća transparentnost će se postići i u ostalim djelovima zakonodavnog procesa – radu radnih tijela i komisija, a projektom digi-

talizacije radio-difuznog segmenta u Crnoj Gori, stvoriti će se uslovi da signal bude dostupan svim građanima čiji predstavnici sjede u Parlamentu.

ZAKLJUČAK

Sa prvim ICT strateškim planom, koji se odnosi na period od 2014 do 2016 godine, Skupština Crne Gore ulazi u novu fazu razvoja, implementacije i upravljanja ICT uslugama namijenjenim kako internim, tako i eksternim korisnicima.

Opšti cilj strategije razvoja ICT-a i implementacije eParlamenta u Skupštini Crne Gore je da se poboljša kvalitet i održivost parlamentarne demokratije u Crnoj Gori - pružajući zakonodavstvo sa parlamentarnim informacijama i stvaranju zakonodavnog sistema koji će poboljšati njegovu transparentnost, otvorenost, odgovornost i efikasnost u skladu sa međunarodnim smjernicama i praksom. Sa druge strane, poboljšanjem upravljanja informacijama, građanima se pruža jednostavan i efikasan pristup parlamentarnim radovima i aktivnostima.

Troškovi mogu biti znatno smanjeni kroz standardizaciju rješenja, dok se u isto vrijeme poboljšava prilagođenost korisniku. Dakle, postoji veliki potencijal za smanjenje troškova. eParlament i optimizacija procesa rada ruku pod ruku čine važan doprinos smanjenju administrativnih opterećenja. Takođe, uvođenje eParlament sistema u Skupštini Crne Gore, će poboljšati i efikasnost nedavno uvedenog e-Government sistema, kao i pravnog informacionog sistema.

Poboljšanjem upravljanja informacijama u parlamentima, građanima se pruža jednostavan i efikasan pristup parlamentarnim radovima i aktivnostima. Sistem ima za cilj da osigura da je učešće građana: olakšano, prošireno i produbljeno. Takođe, ostvariće se uticaj i na rad unutar Skupštine, gdje će se postići efikasniji rad, povećanje odgovornosti, smanjenje troškova poslovanja, kao i bolje iskorišćenje potencijala postojećih ulaganja u ICT.

STRENGTHENING OF THE CONTROL AND OVERSIGHT ROLE OF THE PARLIAMENT OF MONTENEGRO , IMPROVING ITS OPENNESS AND TRANSPARENCY BY APPLYING INFORMATION AND COMMUNICATION

Abstract:

At present, there is an increasing tendency to use information and communication technology (ICT) as a basic tool supporting the work of legislative bodies around the world. The ICT has become flexible enough to assist parliaments in their most important responsibilities: drafting laws and communicating with citizens. Parliaments have more opportunities than they have had before to get closer to citizens and inform them directly about their work. The Parliament of Montenegro is interested in developing an efficient, transparent and cost-effective information system for all users (Members of the Parliament, employees, citizens, etc.) and, by using the most up-to-date standards in this area, be a model for other parliaments in the region. The Parliament of Montenegro is interested in establishing of an electronic system for the management of "life cycle" of any document that has been made in the Parliament or obtained externally, i.e. time travelled since the document first appears in the system until it is processed and archived. In order to achieve this, a good quality ICT strategic planning as well as an investment in the e-parliament system is necessary. This paper gives an overview of the strategic plan for ICT in the Parliament of Montenegro and describes the basis for future e -Parliament solutions.

LITERATURA

- [1] Skupština Crne Gore, "Izveštaj o radu za 2009 godinu", 2010, str.18-32.
- [2] Skupština Crne Gore, "Izveštaj o radu za 2010 godinu", 2011, str.6-7.
- [3] Skupština Crne Gore, "Izveštaj o radu za 2011 godinu", 2012, str.17-28.
- [4] Skupština Crne Gore, "Izveštaj o radu za 2012 godinu", 2013, str.5.
- [5] Skupština Crne Gore, "Izveštaj o radu za 2013 godinu", 2014, str.5-6.
- [6] Z. Sobaci, "What the Turkish parliamentary web site offers to citizens in terms of eparticipation: A content analysis", *Information Polity*, vol. 15, pp. 227-241, 2010.
- [7] <http://www.neurope.eu/article/time-parliaments-commitment-openness>
- [8] T. Kingham, "eParliaments: The Use of Information and Communication Technologies to Improve Parliamentary Processes", *World Bank Publication*, 2003, pp. 4-9, pp. 17-19.
- [9] J.A. Taylor and E. Burt, "Parliaments on the web: Learning through innovation", *Parliamentary Affairs*, vol. 52, pp. 503-517, 1999.
- [10] The Global Centre for ICT in Parliament, "The World e-Parliament Reports 2010", *United Nations*, 2010, pp. 9-23.
- [11] The Global Centre for ICT in Parliament, "The World e-Parliament Reports 2008", *United Nations*, 2008, pp. 111-125.
- [12] The Global Centre for ICT in Parliament, "The World e-Parliament Reports 2012", *United Nations*, 2012, pp. 63-69, pp. 85-111.
- [13] Skupština Crne Gore, "ICT strateški plan 2014-2016", neobjavljen
- [14] <https://epeticije.gov.me>

Key words:

e-Parliament, strategic plan, legislative process, transparency, openness.